

KRZYSZTOF KUBIAK

W RYTMIE MONSUNU

INDYJSKO-PAKISTAŃSKA RYWALIZACJA
NA MORZU 1947-1971

TETRAGON

WARSZAWA

Recenzenci:

*kmdr rez. prof. dr hab. Krzysztof Rokiciński, Akademia Marynarki Wojennej
dr hab. Maciej Franc, prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza*

Redakcja:

Tadeusz Zawadzki

Współpraca redakcyjna i korekta:

Jolanta Wierzchowska

Projekt graficzny serii i okładki:

Teresa Oleszczuk

Szkice okrętów:

Michał Glock

Indeks, DTP, mapy:

Tadeusz Zawadzki

Copyright © 2017 by Krzysztof Kubiak

Copyright © 2017 by Tetragon sp. z o.o.

Ilustracja na okładce: Sygnaliści na krążowniku INS *Mysore* (Indian Navy)

Fotografia na stronie tytułowej: Lotniskowiec INS *Vikrant* (AN)

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Wydawca:

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.

00-836 Warszawa, ul. Żelazna 41 lok. 21

e-mail: kontakt@tetragon.com.pl

Książki można zamówić na: www.tetraerica.pl

Druk i oprawa:

Print Group Sp. z o.o.

booksfactory.pl

ISBN 978-83-63374-59-4

Spis treści

Wstęp	7
Monsunowy ocean	12
Zatoka Bengalska	12
Morze Arabskie	14
Wybrzeża Pakistanu Wschodniego	15
Wybrzeża Pakistanu Zachodniego	17
Wybrzeża Indii	19
Nikobary i Andamany	21
Wspólne dziedzictwo	23
Angielskie i brytyjskie indyjskie siły morskie do 1947 r.	23
Bunt w Royal Indian Navy	49
Własnymi drogami	60
Podział Indii	60
Podział sił zbrojnych	63
Marynarka Wojenna Pakistanu 1947–1965	69
<i>Scheda po Royal Indian Navy – 70; W systemie anglosaskich sojuszy – amerykańskie</i> <i>wsparcie dla floty – 81; Pakistańska flota handlowa – 92</i>	
Marynarka Wojenna Indii 1947–1965	93
<i>Scheda po Royal Indian Navy – 96; Przyłączenie Dżunagadhu – 97; Rozbudowa floty</i> <i>– 102; Marynarka handlowa Indii – 131</i>	
Zajęcie Goa, Daman i Diu przez Indie – rola marynarki	137
<i>Portugalskie „Państwo Indyjskie” (Estado da India) – 137; Akt pierwszy – Dadra</i> <i>i Nagarhaweli – 141; Ku aktowi ostatniemu – 145; Przygotowania do ostatecznej</i> <i>rozgrywki – 148; Zdobycie Goa i wyspy Anjediva – 158; Zdobycie Daman – 169;</i> <i>Zdobycie Diu – 171; Epilog – 174</i>	
Pierwsze zwarenie na morzu: 1965	181
Indyjski zwrot ku Sowietaom	182
Incydenty w Kaćh i ich następstwa	190
Pakistański atak na Dwarzę	196
Indyjskie lotnictwo morskie	205

Działania morskie w dniach 10–23 września	210
Dojrzałość operacyjna.	216
Antrakt: 1965–1971	219
Marynarka wojenna Pakistanu 1965–1971	220
Marynarka wojenna Indii 1965–1971	228
Ku następnej wojnie	247
Kryzys w Pakistanie	247
Wojna domowa w Bengalu i zaangażowanie indyjskie	255
Rzeczno-morska partyzantka bengalska.	267
Drugie zwanie na morzu: 1971.	283
Wojenne przygotowania flot	283
Działania bojowe na Zatoce Bengalskiej.	304
<i>Zatopienie Ghazi – 305; Działania grupy lotniskowcowej – pierwsze uderzenia – 310;</i>	
<i>Raid grupy komandora Samanta – 319; Działania grupy lotniskowcowej – uderzenia</i>	
<i>lotnicze i blokada – 323; Indyjski desant taktyczny – 338</i>	
Działania bojowe na Morzu Arabskim.	344
<i>Operacja „Trident” – 348; Operacja „Python” – 361; Operacja „Falcon” – 369; Kontrola</i>	
<i>żeglugi na Morzu Arabskim – 377; Zawieszenia broni w cieniu mocarstw – 381</i>	
Wojna morska w 1971 r. – próba podsumowania.	388
<i>Powojenne sprzątanie – 394</i>	
Zakończenie	398
Załączniki	422
Załącznik 1. Indyjska Armia Narodowa	422
Załącznik 2. Eksplozja w Bombaju	425
Załącznik 3. Siły morskie Cejlonu 1947–1971 (rys historyczny)	428
Załącznik 4. Ordery i odznaczenia	434
Załącznik 5. Rozminowanie portów Bangladeszu	440
Załącznik 6. Marynarka wojenna Bangladeszu.	443
Załącznik 7. Goa – operacja „Boarding Party”.	448
Bibliografia	454
Skorowidz nazwisk	466
Skorowidz nazw geograficznych	475
Skorowidz jednostek pływających	489
Skorowidz baz lądowych flot	502

Wstęp

Konflikt indyjsko-pakistański jest jednym z najważniejszych czynników kształtujących współczesne stosunki międzynarodowe. Postrzegany początkowo jako peryferyjny postkolonialny spór terytorialny przeistoczył się w śmiertelną rywalizację nuklearnych potęg i zyskał rangę nie tylko mitu założycielskiego obu państw, ale również jednego z kluczowych elementów budujących tożsamość ich mieszkańców. Owa zacięta wrogość ma przy tym niemal organiczny charakter. Tkwi ona korzeniami w czasie pośpiesznego i arbitralnego podziału brytyjskiego Cesarstwa Indii, choć genezy upatrywać można jeszcze głębiej w historii, w VIII w., gdy obszary dzisiejszego Pakistanu podbili Arabowie prowadzeni przez Muhammada ibn Kassima. Obszar ten stał się wówczas wschodnią prowincją Kalifatu Umajjadów. W X w. muzułmanie zajęli Pendżab, w XII w. powstał Sułtanat Delhi. Miejscowa ludność zaczęła wówczas przyjmować religię zwycięzców. Marsz muzułmanów na południe i wschód trwał z różnym natężeniem przez wieki. Gdy w Indiach wpływy zaczęli zyskiwać Europejczycy, pochodzący z Fergany wódz Babur pokonał ostatniego sułtana Delhi i założył dynastię Wielkich Mogołów (1556 r.). Początek schyłku ich państwa przypadł na przełom XVII i XVIII w. Imperium Mogołów utraciło wówczas Maharasztrę i Pendżab. Uniezależniło się również wielu lokalnych subadarów i nawabów. Od południa z kolei państwo Wielkich Mogołów naciskane było przez konfederację Marathów, która odwoływała się do czasów świetności wielkich królestw hinduskich. Wielką klęską imperium było złupienie Delhi przez władcę Persji Nadir Szaha w 1739 r. Subkontynent indyjski stał się również obszarem rywalizacji między Francuzami i Brytyjczykami, z której zwycięsko wyszli ci ostatni. W 1752 r. Robert Clive zmusił Francuzów do kapitulacji pod Trichinopoli, zaś w 1757 r. zwyciężył nawaba Bengalu Sziradzia ud-Daulacha pod Plassey, co w efekcie dało Brytyjskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej pierwsze znaczące nabytki terytorialne. Z czasem Brytyjczycy zdobyli Delhi (1805) i podbili konfederację Marathów (1818), a w 1849 r. obalili ostatni silne państwo regionu – rządzony przez sikhów Pendżab.

Na rozległych terenach Indii władza należała bezpośrednio do Brytyjczyków, jednak utrzymano ponad 500 lokalnych księstw podległych im pośrednio. Ów szczególnie system sprawowania kontroli zwany *raj* przetrwał wielkie powstanie sipajów w latach 1857–1858 i funkcjonował do końca epoki kolonialnej. Rodzący się ruch niepodległościowy od początku naznaczony był różnicami religijnymi i ostatecznie, wobec piętrzących się nierozwiązywalnych sprzeczności, brytyjski suzeren przygotowując się do opuszczenia Indii zmuszony był do dokonania podziału swych posiadłości według klucza wyznaniowego. Skutkowało to gigantyczną migracją ludności uciekającej przed mordami i pogromami, które stworzyły barierę dzielącą do dziś Indie i Pakistan. Młode państwa niemal natychmiast uwikłały się w spór graniczny, który przeistoczył się w konflikt zbrojny zwany pierwszą wojną o Kaszmir. Tak w największym skrócie doszło do

ukształtowania się permanentnego konfliktu, który ponownie przybrał formę otwartej wojny w latach 1965 i 1971, zaś w 1999 r. doszło do zaciętych walk, które ograniczyły się jednak tylko do obszaru kaszmirskiej prowincji Kargil. Mimo że ostatnich z wymienionych wydarzeń nie nazywa się wojną, to jednak wówczas obie strony naprężyły nuklearne mięśnie (Indie przeprowadziły pierwszą próbę nuklearną jeszcze w 1974 r., ale kolejną dopiero w 1998 r., Pakistan przeprowadził pierwszy test jądrowy 28 maja 1998 r., 17 dni po drugiej próbie indyjskiej). Zdaniem wielu specjalistów zajmujących się bezpieczeństwem międzynarodowym to właśnie atomowa wojna między Indiami a Pakistanem jest obecnie najgroźniejszym i najbardziej realnym ze złych scenariuszy, choć media znacznie więcej uwagi poświęcają zagrożeniu dla ładu międzynarodowego, jakim są działania Korei Północnej czy program zbrojeń atomowych prowadzony przez Iran.

Stosunki indyjsko-pakistańskie mają więc charakter ustawicznej rywalizacji, która w odniesieniu do płaszczyzny militarnej toczy się nie tylko na lądzie i w powietrzu, ale również na Oceanie Indyjskim. To właśnie jej morski wymiar omawia niniejsza praca. Autor skoncentrował się przy tym na okresie 1947–1971. Wybór takiej cezury wynika z faktu, iż był to okres pozwalający na prześledzenie fascynującego procesu przekształcania się „pokolonialnej masy upadłościowej”, jaką Indie i Pakistan odziedziczyły po brytyjskiej Royal Indian Navy, we floty narodowe, których sensem istnienia jest realizacja morskich interesów niepodległych państw. Analiza zachodzących wówczas zjawisk daje wyjątkową możliwość przeanalizowania czynników konstytuujących flotę nie tylko jako siłę zbrojną, ale przede wszystkim jako narzędzie uprawiania polityki.

W pracy przedstawiono skrótkowo historię formacji morskich utrzymywanych przez Brytyjczyków w Indiach, gdyż to ostatecznie Royal Indian Navy dała początek marynarkom wojennym Indii, Pakistanu i Sri Lanki. Wymienione floty powstały nie tylko w oparciu o okręty przejęte od potęgi kolonialnej, ale odziedziczyły po niej również znaczną część tradycji, ceremoniału, procedury taktyczne i – co równie ważne – sposób myślenia o siłach morskich w wymiarze operacyjnym i strategicznym. Wspomniane wyżej kształtowanie się flot niepodległych państw polegało więc nie tylko na przejęciu kontroli nad okrętami i infrastrukturą brzegową oraz unarodowieniu szeregów (odnosiło się to przede wszystkim do kierowniczej kadry), ale również na odrzuceniu tych elementów własnej tradycji, które okazały się w zmienionych warunkach zbędne. Dzieje morskiej rywalizacji między Indiami a Pakistanem są więc także historią dochodzenia obu marynarek do stanu operacyjnej dojrzałości rozumianej jako zdolność do efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów w dynamicznie zmieniającej się sytuacji oraz budowy odrębnej tożsamości i esprit de corps.

Kolejne frapujące wątki związane są z kształtowaniem się w obu państwach relacji między władzami politycznymi a kierownictwem sił zbrojnych oraz między dominującym rodzajem sił zbrojnych, którym w obu przypadkach były wojska lądowe, a flotą oraz między wojskami lotniczymi a flotą. Trudno przy tym o bardziej jednoznaczny przykład negatywnego wpływu decyzji politycznych na sprawność bojową sił morskich niż utrata inicjatywy w 1965 r. przez silniejszą marynarkę indyjską.

Bardzo wielu interesujących, a co więcej aktualnych również we współczesnych warunkach polskich, wniosków dostarcza polityka pozyskiwania sprzętu prowadzona przez obie floty. Jej ostateczny kształt był przy tym wypadkową czynników geopolitycznych (zimna wojna i będący jej konsekwencją system sojuszków i aliansów przekładający się na dostęp do określonych rynków uzbrojenia), ekonomicznych (zasobność budżetu państwa determinująca wielkość kwot przezna-

czanych na zakupy, ewentualnie na rozwój własnej bazy wytwórczej) i operacyjno-taktycznych oraz technicznych (potrzeby floty). Co interesujące, to właśnie względy pozawojkowe w sposób niezwykle istotny wpływały na ostateczny kształt marynarek wojennych.

Zamiarem autora było więc nakreślenie szerokiego obrazu procesu tworzenia flot i wyeksponowania kluczowych dla niego szans, wyzwań i zagrożeń. Weryfikacja przyjętych założeń następowała oczywiście w toku działań bojowych, dlatego ich opis i ocena stanowi zasadniczą część pracy. Z tego też względu relatywnie dużo miejsca poświęcono zajęciu przez Indie enklaw portugalskich na wschodnim wybrzeżu Morza Arabskiego w 1961 r. Była to bowiem pierwsza zakrojona na dużą skalę operacja bojowa ich floty, wnioski z której zaciążyły zarówno nad przebiegiem działań morskich w 1965, jak i 1971 r.

W opinii autora zastosowane w pracy podejście interdyscyplinarne i transdyscyplinarne umożliwia przedstawienie rywalizacji morskiej Indii i Pakistanu we właściwym kontekście, uwzględniającym wielość kształtujących ją czynników. Nie można bowiem sprowadzać tytułowego procesu jedynie do wymiaru taktycznego i starć okrętów, które odbyły się podczas kolejnych wojen. Byłoby to niedopuszczalne spłycenie zagadnienia, sugerujące oderwanie aktywności na poziomie taktycznym od płaszczyzny operacyjnej, strategicznej i politycznej. Floty wszak walczyły ze sobą nie po to, by dostarczać materiału badawczego historykom wojskowości, lecz po to, by realizować cele państw, które je organizują i utrzymują.

W literaturze polskiej militarny wymiar stosunków między Indiami i Pakistanem nie spotkał się z zainteresowaniem badaczy. Jedynie wojna w 1971 r. doczekała się popularnonaukowego opracowania, merytorycznie niebudzące zastrzeżeń, lecz z racji formuły dość powierzchownego i nie wolnego od uproszczeń. Nie zmienia to jednak faktu, że jego autor wypełnił spory obszar niewiedzy i stworzył wartościową bazę dla dalszych dociekań¹. W przypadku rywalizacji morskiej sytuacja jest znacznie gorsza. Poza kilkoma przyczynkarskimi artykułami w periodykach naukowych² i hobbystycznych³ nie napisano na ten temat zgoła nic.

W Indiach i Pakistanie sytuacja jest całkowicie inna. Nie może to dziwić, gdy uwzględnić znaczenie rywalizacji obydwu państw. Problemów przysparza więc raczej selekcja literatury niż jej deficyt, choć wspomnieć należy, że anglojęzycznych publikacji pakistańskich jest zdecydowanie mniej niż indyjskich. Spośród opracowań opublikowanych w Indiach należy przede wszystkim wymienić oficjalne monografie wojen 1965 i 1971 r. dostępne w wersji zdigitalizowanej⁴ oraz monumentalne opracowania admirałów Satyindara Singha⁵ i Gulaba Mohanlala Hiranandani⁶. Mimo skłonności autorów do rozwlekania narracji i popadania w patos stanowią one trudne do przecenienia źródło informacji, kreślące – co niezwykle ważne – szerokie tło polityczne, społeczne i gospodarcze opisywanych wydarzeń. Spośród publikacji pakistańskich wymienić

1 J. Dobrzelewski, *Indie-Pakistan 1971*, Warszawa 2016.

2 K. Kubiak, *Zajęcie terytoriów portugalskich na wybrzeżu Morza Arabskiego przez wojska Indii w grudniu 1961 r.*, [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 r.*, (pod red. M. Giętkowskiego i Ł. Nadolskiego), t. 2, Bydgoszcz 2016, s. 21–58.

3 M.S. Sobański, *Zagłada Ghazi*, *Okręty Wojenne*, 2005 nr 1 (69); K. Hanuszek, *Działania morskie Indie-Pakistan 1971*, *Okręty Wojenne*, 2007 nr 3 (83).

4 B.C. Chakravorty, D. Phil, *History of the Indo-Pak War, 1965*, New Delhi 1992; U.P. Thapliyal, S.N. Prasad, *History of the 1971 India Pakistan War*, New Delhi 1992.

5 S. Singh, *Under Two Ensigns. The Indian Navy 1945–1950*, New Delhi 1986; S. Singh, *Blueprint to Bluewater. The Indian Navy 1951–1965*, New Delhi 1992.

6 G.M. Hiranandani, *Transition to Triumph, Indian Navy 1965–1975*, New Delhi 2000.

należy przede wszystkim oficjalną historię marynarki w latach 1947–1972⁷. Z kolei z publikacji autorstwa badaczy spoza Indii szczególną uwagę należy zwrócić na pracę Jamesa Goldricka poświęconą powstaniu i rozwojowi flot Indii, Pakistanu i Sri Lanki⁸. Zajęcie Goa przez armię Indii znalazło bogate odbicie w literaturze portugalskiej. Szczególnie interesujące materiały dotyczące morskiego wymiaru tamtych wydarzeń zawiera oficjalny periodyk portugalskiej marynarki wojennej „Revista da Armada”⁹.

Korzystając z przywileju przynależnego autorowi chciałbym podziękować za wsparcie okazane mi podczas przygotowywania niniejszej pracy przez Panów Andrzeja Wojtasa i Grzegorza Bukałę. Były to długie, inspirujące rozmowy, w trakcie których weryfikowane były pierwotne hipotezy i ostatecznych kształtów nabierały wnioski, były to także cenne wskazówki bibliograficzne, ale także zwyczajna życzliwość okazywana mi podczas pracy nad zagadnieniem, o którym wielu powiedziało, że wiadomo już wszystko. Niezwykle ważna była pomoc Pana doktora Łukasza Mamerta Nadolskiego, z którym przedyskutowane zostały, między innymi, zagadnienia umożliwiające dokonanie porównania działań indyjskiego lotnictwa pokładowego w Bengalu z amerykańskimi operacjami prowadzonymi z okrętów operujących na Zatoce Tonkińskiej. Odważnego potraktowania wymagają konsultacje, których udzielili mi Panowie: kmdr (w st. spocz.) mgr inż. Jerzy Kubiak, kmdr (rez.) prof. dr hab. Krzysztof Rokiciński oraz kmdr (rez.) mgr inż. Zbigniew Ramotowski. Bez ich pomocy kwestie uwarunkowań technicznych i taktycznych ściągaczy projektu 205 nie zostałyby tak dokładnie wyjaśnione. Słowa serdecznych podziękowań chciałbym skierować w stronę wydawców, Panów Łukasza Przybyło i Tadeusza Zawadzkiego. Bez trudnego do oszacowania wsparcia drugiego z wymienionych, książka, którą trzymają Państwo w rękach, z pewnością byłaby znacząco gorsza.

Indie i Pakistan posiadają taką samą, odziedziczoną po Brytyjczykach, siatkę stopni wojskowych. W przypadku oficerów są to trzy stopnie w korpusie oficerów młodszych: midshipman (lub student-officer), sublieutenant i lieutenant. Odpowiadają one trzem stopniom polskim: podporucznik marynarki, porucznik marynarki, kapitan marynarki. W połączeniu z innymi niż w Polsce zakresami odpowiedzialności przypisanymi do stopni powoduje to pewne zamieszanie terminologiczne. Należy jednak, godząc się na pewne uproszczenia, przyjąć, że midshipman to podporucznik-stażysta, sublieutenant to odpowiednik polskiego stopnia porucznik marynarki, zaś lieutenant to odpowiednik polskiego stopnia kapitan. W korpusie oficerów starszych siatki stopni z subkontynentu odpowiadają polskiej. Lieutenant commander to komandor podporucznik, commander – komandor porucznik, captain zaś to komandor. W Indiach i Pakistanie występuje pięć stopni flagowych: commodor, rear admiral, vice admiral, admiral i admiral of the fleet, które odpowiadają takiej samej ilości stopni w PMW, przy czym pamiętać należy, że commodor to odpowiednik polskiego kontradmirała, rear admiral – polskiego wiceadmirała, vice admiral to

⁷ *The Story of Pakistan Navy 1947–1972*, Karachi 1991.

⁸ J. Goldrick, *No easy answers. The development of the Navies of India, Pakistan, Bangladesh and Sri Lanka 1945–1996*, New Delhi 1997. Książka jest rozwinięciem pracy autora przygotowanej w czasie studiów w amerykańskim Naval War College *Navies in Asia a Survey of the Development. Ten Navies in South and South East Asia, 1945–1992*, Newport 1992.

⁹ Szczególnie ciekawie pod tym względem prezentuje się numer z grudnia 2001, a zatem wydany w 40 rocznicę upadku portugalskiego Państwa Indyjskiego. Za reprezentatywny może być uznany artykuł Silva Ribeiro A., Moreira Silva J., *Índia. A Manobra Estratégica, Diplomática e Naval*, Revista da Armada, 2001 nr 12.

ekwiwalent polskiego admirała, zaś admiral to polski admirał floty. Stopień admiral of the fleet nie ma polskiego odpowiednika, gdyż w naszej marynarce nie stworzono stopnia ekwiwalentnego marszałkowi.

Monsunowy ocean

Ocean Indyjski rozciąga się od wschodnich wybrzeży Afryki po zachodnie wyspy Indonezji i wybrzeża Australii oraz od brzegów Półwyspu Arabskiego i deltowych wybrzeży Bengalalu po szelfowe lodowce Antarktydy. W centralnej części w jego błękitny bezmiar wdziera się na kształt gigantycznego stalaktytu półwysep Dekan obciążony dodatkowo „kroplą” Cejlonu rozdzielając bezmiar wód na Morze Arabskie i Zatokę Bengalską. To właśnie pierwszy z wymienionych akwenów był teatrem morskiej konfrontacji między Indiami a Pakistanem w 1965 r., zaś w 1971 r. krwią zbroczone zostały oba z nich. Morze Arabskie nadal pozostaje potencjalnym polem bitwy między wymienionymi państwami, zaś z obecnego indyjskiego punktu widzenia Zatoka Bengalska to obszar nasilającej się infiltracji marynarki chińskiej, która coraz śmielej przechodzi przez cieśninę Malakka¹⁰.

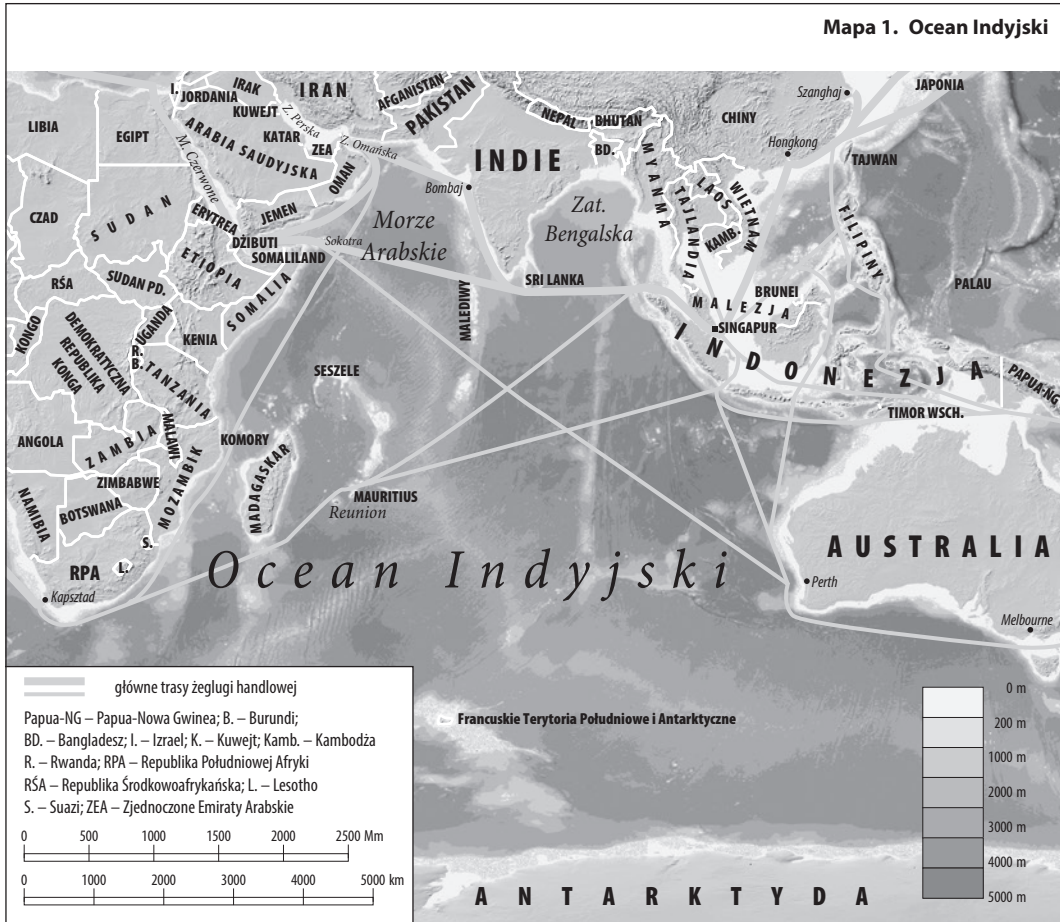
Zatoka Bengalska

Akwen nazywany Zatoką Bengalską to w istocie duże morze pomiędzy Półwyspem Indyjskim i Cejlonem a brzegiem Birmy oraz archipelagami Andamanów i Nikobarów. Od południa granicę zatoki wyznacza umowna linia łącząca południowy kraniec Cejlonu – przylądek Dondra z północnym cyplem Sumatry. Powierzchnia Zatoki Bengalskiej to 2 191 000 km², średnia głębokość 2507 m, maksymalna głębokość 4490 m.

W północnej części zatoki znajduje się gigantyczna, rozgałęziona delta Gangesu i Brahmaputy, a na jej przedpolu – kanion Gangesu o szerokości na szelfie 15 km i głębokości do 1400 m na jego skraju. Ganges i Brahmaputra wprowadzają do Zatoki Bengalskiej olbrzymią ilość materiału zawiesinowego, z którego tworzą się liczne stożki¹¹. Głębokości w części północnej zatoki są stosunkowo niewielkie – izobata 200 m przebiega o odległości 100–250 km od wybrzeża. Warunki takie, zwłaszcza osady nanoszone przez rzeki, mają zasadniczy wpływ na działanie środków hydroakustycznych, znacząco ograniczając ich zasięg. Stanowi to bardzo poważne utrudnienie zarówno dla działań okrętów podwodnych, jak i sił ich zwalczania. W drugim przypadku istotne znaczenie ma również, na przykład dla lotnictwa ZOP, niewielka przejrzystość wody, złasz-

¹⁰ Chiny realizują obecnie koncepcję strategiczną określaną mianem „pasa” lub „sznura pereł”. Zakłada ona zabezpieczenie własnych witalnych morskich komunikacji na Morzu Południowochińskim oraz Oceanie Indyjskim poprzez stworzenie systemu punktów bazowania sił morskich oraz placówek handlowych od terytorium macierzystego aż po Wschodnią Afrykę. Obecnie w skład „pasa pereł” wchodzi: Hongkong, Sanya na wyspie Hajnan, Wyspa Woody na Wyspach Paracelskich, bazy na spornych Wyspach Spratly, Sihanoukville w Kambodży, przesmyku Kra w Tajlandii, wyspa Great Coco w Birmie, Cottogram w Bangladeszu, Hambantota na Cejlonie, Marao na Malediwach, Gwadar w Pakistanie, Lamu w Kenii oraz Port Sudan w Sudanie. Por. J. Bartosiak, *Pacyfiki i Eurazja. O wojnie*, Warszawa 2016, s. 213–131.

¹¹ Stożek podmorski (ang. *submarine fans*) – środowisko, system depozycyjny i forma o kształcie wachlarza zlokalizowana u podnóża skłonu kontynentalnego, do którego materiał osadowy dostarczany jest dolinami podmorskimi przez podmorskie sploty grawitacyjne (w tym także prądy zawiesinowe).

cza w rejonach ujścia licznych odnóg delty. Manewrowanie okrętów podwodnych w zanurzeniu komplikuje ponadto obecność olbrzymich rumowisk zbudowanych z materiału nanoszonego przez rzeki, w rejonie których głębokości spadają nawet do 50 m. Przy braku dokładnych map batymetrycznych stawia to przed dowódcami i nawigatorami bardzo poważne wyzwania. Głębokości w północnej części Zatoki Bengalskiej umożliwiają ponadto skuteczne użycie morskiej broni minowej.

Zatoka Bengalska należy do strefy klimatu monsunowego. Zimą (październik–kwiecień) wieją tu wiatry z północnego wschodu, latem występuje monsun południowo-zachodni. Na zachodzie roczny opad to około 1500–2000 mm, na wschodzie ponad 2000 mm, a w części północno-wschodniej odnotowuje się ponad 3000 mm. Najwięcej opadów występuje w czasie monsunu letniego.

Zatoka jest jednym z najcieplejszych akwenów na Ziemi. Latem na całej powierzchni temperatura wody przekracza 28°C (osiągając w części północnej nawet 30°), zaś zimą wynosi około 25° na północy i 28° na południu. Sytuacja taka sprzyja powstawaniu cyklonów (warunkiem zaistnienia tego zjawiska jest, między innymi, utrzymywanie się w warstwie powierzchniowej